

Wojciech Lis

Instytut Nauk o Rodzinie

Akademia Wymiaru Sprawiedliwości

<https://orcid.org/0000-0002-9014-0749>

wojciech.lis@aws.edu.pl

Resocjalizacja nieletnich a ochrona interesu małoletniego pokrzywdzonego

Rehabilitation of minors and protection of the interests of minor victims

Streszczenie

Postępowanie z udziałem nieletnich ukierunkowane jest na uzyskanie pozytywnej zmiany ich zachowania przy zastosowaniu szerokiej gamy środków oddziaływania wychowawczego. Status nieletniego łączy się ściśle z niedojrzałością fizyczną, psychiczną i społeczną, która uzasadnia traktowanie ich w sposób odmienny od osób dorosłych. Dlatego system postępowania z udziałem nieletnich jest ukierunkowany przede wszystkim na ich wychowanie, resocjalizację i ochronę przed patologią społeczną. Zasadniczym celem jest bowiem skorygowanie nagannego zachowania nieletniego i kształtowanie społecznie pożądane postaw. Skoncentrowanie się na nieletnim spycha na bok małoletniego pokrzywdzonego, co do zasady, najbardziej zainteresowanego dającym mu satysfakcję rozstrzygnięciem sprawy. Jednakże ze względu na charakter postępowania nie przysługuje mu status strony, co odbija się na jego uprawnieniach, które różnicują jego pozycję względem pozycji nieletniego. Podstawową metodą badawczą zastosowaną do opracowania tytułowego zagadnienia była metoda dogmatyczno-prawna oraz aksjologiczna.

Słowa kluczowe: pojęcie nieletniego, dobro nieletniego, małoletni pokrzywdzony, katalog uprawnień nieletniego

Abstract

Proceedings involving minors are aimed at achieving a positive change in their behavior through the use of a wide range of educational measures. The status of a minor is closely linked to physical, mental, and social immaturity, which justifies treating them differently from adults. Therefore, the juvenile justice system focuses primarily on their education, rehabilitation, and protection from social pathology. The main goal is to correct the reprehensible behavior of minors and shape socially desirable attitudes. Focusing on the juvenile pushes aside the minor victim, who is, as a rule, most interested in a resolution of the case that gives him any satisfaction. However, due to the nature of the proceedings, he does not have the status of a party, which affects his rights, differentiating his position from that of a minor. The basic research method used to study the title issue was the dogmatic-legal and axiological method.

Keywords: the concept of a minor, welfare of the minor, minor victim, catalog of minor's rights

1. Wstęp

Postępowanie sądowe w sprawach o czyn karalny, którego sprawcą jest nieletni, ma zawsze dwie strony – sprawcę i pokrzywdzonego. Ich status prawny reguluje ustawa z 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich¹ (dalej: u.w.r.n.), która weszła w życie 1 września 2022 r., zastępując ustawę z 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich². Postępowanie w sprawie nieletniego ma na celu dążenie do wzmacniania świadomości odpowiedzialności za własne czyny, przeciwdziałania demoralizacji i dopuszczania się czynów karalnych oraz stwarzaniu warunków powrotu do normalnego życia nieletnim, którzy popadli w konflikt z prawem lub z zasadami współżycia społecznego (preambuła u.w.r.n.) oraz ustalenie, czy istnieją okoliczności świadczące o demoralizacji nieletniego lub czy nieletni popełnił czyn karalny, a także ustalenie, czy zachodzi potrzeba zastosowania wobec nieletniego środków przewidzianych w ustawie (art. 56 u.w.r.n.). Na marginesie należy dodać, że przepisy ustawy nie tworzą nowego modelu postępowania wobec

¹ T.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 978 z późn. zm.

² T.j. Dz. U. z 2018 r. poz. 969 z późn. zm.

nieletnich, którzy dotychczas odpowiadali na podstawie ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich, dokonują jedynie nieznacznych korekt w omawianym zakresie³, pod warunkiem, że chodzi o ustawę w wersji obowiązującej od 1 stycznia 2014 r. wskutek uchwalenia ustawy z 30 sierpnia 2013 r. o zmianie ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich oraz niektórych innych ustaw⁴. System postępowania z nieletnimi jest ukierunkowany przede wszystkim na ich wychowywanie, resocjalizację, ochronę przed patologią społeczną oraz ryzykiem zdegenerowania, na które będą narażeni, jeżeli zostaliby osadzeni w jednostce penitencjarnej. Dlatego prawodawca obejmuje nieletniego bardzo silną ochroną, traktując umieszczenie nieletniego w zakładzie poprawczym jako ostateczność. Tym samym zapewnia realizację konstytucyjnej zasady ochrony dziecka – nieletniego sprawcy – przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem i demoralizacją. Jednocześnie prawodawcy umyka dobro małoletniego pokrzywdzonego, które także podlega ochronie, co budzi uzasadnione wątpliwości w kontekście konstytucyjnej zasady równości. Celem opracowania jest wskazanie racji przemawiających za wzmocnioną ochroną nieletniego sprawcy oraz określenie statusu prawnego małoletniego pokrzywdzonego na gruncie ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich.

2. Dyrektywa dobra nieletniego

Pojęcie nieletniego zależy od rodzaju postępowania i wieku sprawcy. Zgodnie z art. 1 ust. 2 pkt 1 w zw. z art. 1 ust. 1 u.w.r.n. nieletnim jest:

- 1) w przypadku postępowania w sprawach o demoralizację – osoba, która ukończyła 10 lat i nie jest pełnoletnia;
- 2) w przypadku postępowania w sprawach o czyny karalne – osoba, która dopuściła się takiego czynu po ukończeniu 13 lat, ale przed ukończeniem 17 lat⁵;

³ P. Czarnecki, *Nieletni sprawca a małoletni pokrzywdzony – analiza statusu dziecka w postępowaniu przewidzianym ustawie z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka” 2024, vol. 23, nr 3, s. 138. „Nawet jeśli wyeliminowano wiele usterek i luk prawnych, to jednak przepisy regulujące zakres podmiotowy ustawy, katalog środków reakcji na zachowania nieletnich, katalog i status uczestników, zasady odpowiedzialności oraz tryb i przebieg postępowania nie tworzą nowej jakości normatywnej” (P. Czarnecki, *Nieletni sprawca...*, s. 153).

⁴ Dz.U. z 2013 r. poz. 1165.

⁵ Ukończenie 17 roku życia ma ścisły związek z zasadą odpowiedzialności karnej, co oznacza, że do tego czasu sprawcy czynów karalnych nie ponoszą odpowiedzialności karnej.

- 3) w przypadku wykonywania środków wychowawczych, środka leczniczego lub środka poprawczego – osoba, względem której środki te zostały orzeczone, nie dłużej jednak niż do ukończenia przez nią 21 lat, chyba że ta ustawa stanowi inaczej.

Osoby nieletnie w zakresie odpowiedzialności za czyny karalne traktowane są więc tak, jak dzieci, co z jednej strony uniemożliwia obarczanie ich odpowiedzialnością za naganne zachowania szkodzące innym, a z drugiej strony upoważnia już do zdecydowanej ingerencji w proces ich wychowywania poprzez orzeczenie wobec nich środków wychowawczych lub poprawczych.

W jednym z pierwszych orzeczeń dotyczących postępowania w sprawach nieletnich Sąd Najwyższy wskazał, że prawodawca zrezygnował z represji jako środka stosowanego wobec nieletnich, wskazując na to, że podstawową dyrektywą, którą winien kierować się sąd rozpoznający sprawę nieletniego sprawcy, ma być jego dobro. Według Sądu Najwyższego dobro nieletniego powinno być rozumiane jako ukształtowanie jego prawidłowej osobowości, zgodnie ze społecznymi normami postępowania, które leżą w pełni w interesie społecznym⁶. W pierwszym komentarzu do ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich wskazano, że dobro nieletniego powinno być „rozumiane jako osiągnięcie korzystnych zmian w jego osobowości i zachowaniu się, które umożliwiłoby mu prawidłowy rozwój i funkcjonowanie w życiu osobistym i społecznym, zgodnie ze społecznymi oczekiwaniami wobec osób tej kategorii wiekowej i w okresie dojrzałości”⁷. Względ na dobro nieletniego stanowi dyrektywę postępowania w sprawach nieletnich, co znalazło odzwierciedlenie w art. 3 ust. 1 u.w.r.n., zgodnie z którym „W sprawie nieletniego należy kierować się przede wszystkim jego dobrem, dążąc do osiągnięcia korzystnych zmian w osobowości i zachowaniu się nieletniego oraz zmierzając w miarę potrzeby do prawidłowego spełniania przez rodziców lub opiekuna ich obowiązków wobec nieletniego, uwzględniając przy tym interes społeczny”. Zmiany w osobowości i zachowaniu się nieletniego mają więc polegać na pozytywnej przebudowie wewnętrznej nieletniego, jak i na pozytywnej zmianie zachowania przejawiającego się na zewnątrz. Osiągnięcie pozytywnych zmian w wyznawanym systemie wartości, w postawie życiowej nieletniego, w stosunku do innych i do samego siebie oraz

⁶ Wyrok SN z dnia 18 września 1984 r., III KR 237/84, LEX nr 17574.

⁷ A. Krukowski, *Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich. Komentarz*, Warszawa 1984, s. 24-25.

w przejawianym zachowaniu jest zgodne zarówno z dobrem nieletniego, jak i pozostaje w zgodności z interesem społecznym, który w sprawach nieletnich w myśl art. 3 ust. 1 *in fine* u.w.r.n. też ma być uwzględniany⁸. Dlatego w postępowaniu z nieletnim bierze się pod uwagę właściwości i warunki osobiste nieletniego, w szczególności wiek, stan zdrowia, poziom rozwoju psychicznego i fizycznego, cechy charakteru oraz sytuację rodzinną nieletniego, warunki wychowawcze i charakter środowiska, przyczyny i stopień demoralizacji, w tym rodzaj czynu zabronionego, a także sposób i okoliczności jego popełnienia oraz rodzaj czynu karalnego, a także sposób i okoliczności jego popełnienia (art. 3 ust. 2 u.w.r.n.).

Dyrektywa dobra nieletniego wskazuje także na ewentualną potrzebę zmierzania do prawidłowego spełniania wobec nieletniego obowiązków wynikających z władzy rodzicielskiej lub opieki nad dzieckiem. Wskazanie to łączy się ściśle z ustaleniami naukowymi, że demoralizacja oraz popełnianie czynów zabronionych przez nieletnich pozostaje w dużej mierze w związku z nienależytym wykonywaniem obowiązków z zakresu opieki i wychowania, a jednocześnie, że właściwe wykonywanie tych obowiązków ma duże znaczenie przy przeciwdziałaniu demoralizacji i dopuszczaniu się czynów karalnych przez dzieci i młodzież⁹.

Uczynienie z dobra nieletniego przewodniej dyrektywy postępowania z nieletnimi sprawcami sprawia, że polski system postępowania z nieletnimi jest ukierunkowany na ich wychowanie, resocjalizację i ochronę przed wykołajeniem społecznym. Odcina się on od pociągania nieletnich do odpowiedzialności i od represjonowania ich za naganne zachowania, od wymierzania jakiegokolwiek sprawiedliwości oraz od oddziaływań ogólnoprewencyjnych, a nawet szczególnieprewencyjnych w postaci odstraszenia¹⁰. Priorytetem jest dążenie do zmiany zachowań zachowań dziecka wskutek podjęcia bardziej zintensyfikowanych oddziaływań wychowawczych.

Widocznym tego przejawem jest powierzenie postępowań w sprawach nieletnich sądowi rodzinnemu, chyba że ta ustawa stanowi inaczej (art. 23 u.w.r.n.). Taka sytuacja będzie miała miejsce wówczas, gdy zachodzą podstawy do pociągnięcia nieletniego do odpowiedzialności na zasadach

⁸ V. Konarska-Wrżosek, Komentarz do art. 3, punkt 3, [w:] V. Konarska-Wrżosek (red.), *Wspieranie i resocjalizacja nieletnich. Komentarz*, Warszawa 2023.

⁹ Tamże.

¹⁰ V. Konarska-Wrżosek, *Prawny system postępowania z nieletnimi w Polsce*, Warszawa 2013, s. 71.

określonych w art. 10 § 2 lub 2a ustawy z 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny¹¹. Wówczas sprawę rozpoznaje sąd karny. Jeżeli w toku postępowania karnego ujawniono, że czynu karalnego – przestępstwa lub przestępstwa skarbowego albo wykroczenia lub wykroczenia skarbowego – dopuścił się nieletni, a czyn ten pozostaje w związku z czynem osoby dorosłej, prokurator wyłącza sprawę nieletniego i przekazuje ją sądowi rodzinnemu (art. 26 ust. 1 u.w.r.n.), przy czym w szczególnie uzasadnionym przypadku, jeżeli czyn karalny pozostaje w ścisłym związku z czynem osoby dorosłej, a dobro nieletniego nie stoi na przeszkodzie łącznemu prowadzeniu sprawy, prokurator wszczyna lub prowadzi śledztwo. Zgodnie z art. 52 u.w.r.n.: „1. Sąd rodzinny wszczyna postępowanie w sprawie nieletniego, jeżeli zachodzi uzasadnione podejrzenie istnienia okoliczności, o których mowa w art. 2 [tj. nieletni wykazuje przejawy demoralizacji lub dopuścił się czynu karalnego – W.L.]. 2. W postanowieniu o wszczęciu postępowania określa się nieletniego oraz przedmiot tego postępowania. 3. Postanowienie, o którym mowa w ust. 2, doręcza się stronom oraz ujawnionemu pokrzywdzonemu wraz z pouczeniem o przysługujących im prawach”.

3. Status prawny małoletniego pokrzywdzonego

Stosownie do art. 40 u.w.r.n. „1. Pokrzywdzonym jest osoba fizyczna lub prawna, której dobro prawne zostało bezpośrednio naruszone lub zagrożone przez czyn zabroniony. 2. Pokrzywdzonym może być także niemająca osobowości prawnej: 1) instytucja państwowa lub samorządowa; 2) inna jednostka organizacyjna, której odrębne przepisy przyznają zdolność prawną. 3. Za pokrzywdzonego uważa się zakład ubezpieczeń w zakresie, w jakim pokrył szkodę wyrządzoną pokrzywdzonemu przez czyn zabroniony lub jest obowiązany do jej pokrycia. [...] 6. Jeżeli pokrzywdzonym jest małoletni lub ubezwłasnowolniony, jego prawa wykonuje przedstawiciel ustawowy, a gdy taki pokrzywdzony nie ma przedstawiciela ustawowego, jego prawa wykonuje osoba, pod której stałą pieczę pokrzywdzony faktycznie pozostaje”.

Pokrzywdzony nie jest jednak stroną postępowania. Stronami postępowania są wyłącznie nieletni, rodzice albo ten z rodziców, pod którego

¹¹ T.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 383.

stałą pieczę nieletni faktycznie pozostaje, albo opiekun nieletniego oraz prokurator (art. 35 ust. 1 u.w.r.n.). Trybunał Konstytucyjny jeszcze pod rządami poprzednio obowiązującej ustawy przesądził¹², że pozbawienie pokrzywdzonego statusu strony, skutkiem czego jest pozbawienie go prawa do wniesienia apelacji, jest zgodne z Konstytucją Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r.¹³ (dalej: Konstytucja RP). „Orzeczenie to nie zostało jednak przekonująco uzasadnione, gdyż pominięto aksjologię ustawy, a także rolę pokrzywdzonego jako istotnego uczestnika postępowania, pozbawiając go drogi do kontroli odwoławczej, a także do sądu”¹⁴. Trybunał Konstytucyjny wskazał na specyficzny charakter postępowania z udziałem nieletniego sprawcy, którego zasadniczym celem jest ochrona dobra nieletniego, nie zaś kontrydiktoryjność ewentualnego sporu wywołanego jego nagannym zachowaniem.

Skoncentrowanie postępowania wyłącznie na nieletnim sprawcy usuwa na margines interes małoletnich pokrzywdzonych – ofiar czynów karalnych swoich rówieśników – oraz rodziców małoletnich pokrzywdzonych – przedstawicieli ustawowych, którzy zazwyczaj są wydatnie zainteresowani wynikiem postępowania, oczekując zaspokojenia swego poczucia sprawiedliwości. „Jednocześnie nieletni sprawca oraz jego rodzice korzystają w pełni z uprawnień strony w trakcie całego postępowania. [...] Nie trudno wyobrazić sobie sytuację, w której nieletni sprawca czynu karalnego oraz jego rodzice będą dążyć do pomniejszenia naganności czynu nieletniego, np. zarzucając pokrzywdzonemu prowokowanie czy wręcz współdziałanie z nieletnim sprawcą w popełnieniu czynu zabronionego (karalnego). Jeżeli w takiej sytuacji pokrzywdzony lub jego przedstawiciele ustawowi pozbawieni są możliwości efektywnej ochrony interesów ofiary na drodze czynności procesowych, powoduje to u nich słuszne rozgoryczenie i przekonanie o braku właściwej ochrony prawnej”¹⁵. Tym bardziej, że dobro małoletniego pokrzywdzonego nie jest gorsze od dobra nieletniego sprawcy, wręcz lepsze, ponieważ jego zachowanie nie godzi ani w dobro innych ani w porządek społeczny, jest zgodne z prawem i obowiązującymi w grupie społecznej zasadami. Co więcej, stosownie do art. 72 ust. 1 Konstytucji RP państwo ma zapewniać ochronę praw

¹² Wyrok TK z dnia 29 czerwca 2016 r., SK 24/15, LEX nr 2063513.

¹³ Dz. U. z 1997 r. nr 78, poz. 483 z późn. zm.

¹⁴ P. Czarnecki, *Nieletni sprawca...*, s. 135.

¹⁵ M. Kułacz, *Z problematyki kontrydiktoryjności postępowania wyjaśniającego w sprawach nieletnich*, „Prokuratura i Prawo” 2005, nr 1, s. 115.

każdego dziecka przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem i demoralizacją. „Ochrona małoletnich pokrzywdzonych to obowiązek organów państwowych i zarazem moralny obowiązek, aby chronić z założenia tych najmniejszych i zarazem członków społeczeństwa”¹⁶.

Pozbawienie małoletniego pokrzywdzonego uprawnień strony narusza art. 32 ust. 1 Konstytucji RP, zgodnie z którym „Wszyscy są wobec prawa równi. Wszyscy mają prawo do równego traktowania przez władze publiczne” oraz art. 45 ust. 1 Konstytucji RP, z którego wynika, że „Każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd”. Co więcej, zgodnie z art. 77 ust. 2 Konstytucji RP „Ustawa nie może nikomu zamykać drogi sądowej dochodzenia naruszonych wolności lub praw”. Preferencyjne traktowanie nieletniego sprawcy jest wychowawczo nieracjonalne i w perspektywie czasu szkodliwe, ponieważ utrwała przekonanie o bezkarności, które może skłaniać do podobnego postępowania po osiągnięciu pełnoletności. Z kolei dyskryminacyjne potraktowanie małoletniego pokrzywdzonego może doprowadzić do błędnego skądinąd przekonania o niesprawiedliwości wydawanych rozstrzygnięć, które będzie kształtowało obraz wymiaru sprawiedliwości i bezsilności państwa wobec czynów zabronionych. Co prawda interes małoletniego pokrzywdzonego może reprezentować prokurator, jako rzecznik interesu społecznego, niemniej jednak bezpośrednio zainteresowany nie ma wglądu do akt sprawy (chyba że zgodę na to wyrazi sąd rodzinny, co jest uprawnieniem iluzorycznym, bo na odmowę wyrażenia zgody nie przysługuje mu prawo do złożenia zażalenia), nie może zostać oskarżycielem posiłkowym, nie może zadawać pytań (przysługuje mu jedynie prawo zadawania pytań przy przeprowadzaniu dowodu dopuszczonego przez sąd rodzinny na jego wniosek), nie może zaskarżyć orzeczenia kończącego postępowanie – nie może zatem skarżyć wyroku w sprawie nieletniego, ani wnosić zażaleń na postanowienia kończące postępowanie w sprawie. Tym samym ostał pozbawiony fundamentalnego prawa do kontroli rozstrzygnięcia w przedmiocie odpowiedzialności prawnej nieletniego sprawcy.

Prawa przysługujące małoletniemu pokrzywdzonemu nie zapewniają mu bowiem ani efektywnego wpływu na przebieg postępowania ani możliwości skutecznej ochrony swojego interesu. Co prawda, uczestniczy

¹⁶ P. Czarnecki, *Nieletni sprawca...*, s. 145.

w postępowaniu w sprawie z udziałem nieletniego, ale przysługujące mu uprawnienia nie dotyczą kluczowych kwestii postępowania, nie pozwalają mu oddziaływać na nie w sposób przesądzający, co ważniejsze, ich naruszenie nie skutkuje wadliwością postępowania. Pokrzywdzonemu przysługuje: 1) prawo do otrzymania postanowienia podlegającego zażaleniu (art. 31 ust. 3 u.w.r.n.); 2) prawo do przeglądania akt sprawy i sporządzania lub otrzymywania z nich odpisów, kopii lub wyciągów, z wyłączeniem sprawozdań z wywiadów środowiskowych oraz opinii o nieletnim, za zgodą sądu rodzinnego (art. 32 ust. 3 u.w.r.n.); 3) prawo do ustanowienia pełnomocnika (art. 41 ust. 1 u.w.r.n.)¹⁷; 4) prawo do doręczenia mu postanowienia o wszczęciu postępowania wraz z pouczeniem o przysługujących mu prawach (art. 52 ust. 3 u.w.r.n.); 5) prawo do inicjowania lub wyrażania zgody na skierowanie sprawy do mediacji (art. 57 ust. 1 u.w.r.n.); 6) prawo do składania wniosków dowodowych do czasu rozpoczęcia rozprawy (art. 58 ust. 2 u.w.r.n.)¹⁸; 7) prawo do otrzymania zawiadomienia o terminie rozprawy (art. 69 ust. 2 u.w.r.n.); 8) prawo do obecności na rozprawie, chyba że jest to sprzeczne z dobrem nieletniego lub względami wychowawczymi¹⁹, przy czym jeżeli pokrzywdzony jest obecny na rozprawie, przysługuje mu prawo zadawania pytań przy przeprowadzaniu dowodu dopuszczonego przez sąd rodzinny na jego wniosek (art. 69 ust. 5 u.w.r.n.); 9) prawo do obecności na rozprawie odwoławczej, jeżeli sąd odwoławczy uzna jego obecność za konieczną (art. 82 ust. 2 u.w.r.n.); 10) prawo do zażalenia do sądu drugiej instancji na postanowienia sądu pierwszej instancji, których przedmiotem jest

¹⁷ Zgodnie z art. 41 ust. 1 u.w.r.n. „Pokrzywdzony może ustanowić pełnomocnika, jeżeli wymaga tego jego interes w toczącym się postępowaniu”. Pełnomocnikiem może być adwokat lub radca prawny, jak również małżonek, rodzeństwo, zstępni lub wstępni pokrzywdzonego oraz osoby pozostające z nim w stosunku przysposobienia. Zgodnie z art. 41 ust. 2 u.w.r.n. „Sąd rodzinny może odmówić dopuszczenia do udziału w postępowaniu pełnomocnika, o którym mowa w ust. 1, jeżeli uzna, że nie wymaga tego obrona interesu pokrzywdzonego. Postanowienie może zostać wydane na posiedzeniu niejawnym”. Wynika stąd, że przesłanka udziału pełnomocnika pokrzywdzonego uzależniona od bliżej niesprecyzowanego interesu w toczącym się postępowaniu. Skoro bowiem pokrzywdzony chce skorzystać z przysługujących mu uprawnień procesowych, to interes taki w każdym wypadku posiada (P. Górecki, Komentarz do art. 41, punkt 1, [w:] V. Konarska-Wrzosek (red.), *Wspieranie i resocjalizacja...*).

¹⁸ Momentem granicznym jest zatem wywołanie sprawy. Należy zatem uznać *a contrario*, że nie ma prawa do składania wniosków dowodowych w toku rozprawy lub posiedzeń, a zatem także w postępowaniu odwoławczym. Postępowanie dowodowe co do zasady przebiega według reguł wskazanych w art. 227-309 ustawy z 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1568 z późn. zm.) z posiłkowym stosowaniem przepisów ustawy z 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (t.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 46 z późn. zm.).

¹⁹ Obecność pokrzywdzonego na rozprawie nie jest jego obowiązkiem, co oznacza, że jego niestawiennictwo nie tamuje biegu postępowania. Z drugiej strony, pokrzywdzony ma możliwość stawienia się na rozprawę, wzięcia w niej udziału, uzyskiwania informacji o jej przebiegu.

(art. 84 ust. 1 u.w.r.n.): niewszczęcie postępowania, umorzenie postępowania, zawieszenie postępowania; 11) prawo zażalenia do innego składu sądu pierwszej instancji na postanowienia sądu pierwszej instancji, których przedmiotem jest (art. 84 ust. 2 u.w.r.n.): brak zgody na przeglądanie akt sprawy i sporządzanie lub otrzymywanie z nich odpisów, kopii lub wyciągów; odmowa dopuszczenia do udziału w postępowaniu pełnomocnika pokrzywdzonego.

Brak statusu strony postępowania osłabia sytuację procesową małoletniego pokrzywdzonego i sprawia, że traci wpływ na przebieg postępowania z udziałem nieletniego sprawcy oraz orzeczenie kończące sprawę, co może zniechęcać do inicjowania postępowań i zachęcać do poszukiwania sprawiedliwości na własną rękę, co z kolei podważa zaufanie do państwa oraz przekłada się na bezpieczeństwo ogółu. To oczywiście nie jest bez znaczenia, ponieważ żaden człowiek nie funkcjonuje ani w oderwaniu od innych, bo jest to po prostu niewykonalne, ani w próżni etycznej, w której jego czyny pozostawałyby moralnie obojętne.

4. Wnioski

Skoncentrowanie wysiłków na osobie nieletniego sprawcy, jego wsparciu i wychowywaniu, nie może automatycznie powodować, że zapomina się o małoletnich pokrzywdzonych. Położenie akcentu wyłącznie na interes nieletniego sprawcy prowadzi do deprecjonowania słusznego interesu małoletniego pokrzywdzonego. Marginalizowanie interesu małoletniego pokrzywdzonego ma wyraźnie antywychowawczy wręcz deprawacyjny charakter. Może mieć także istotne znaczenie z perspektywy resocjalizacji nieletniego sprawcy oraz motywowania go do przestrzegania porządku prawnego i zasad współżycia społecznego. Czyn karalny, jakiego dopuścił się nieletni i za który w zasadzie nie poniesie realnej odpowiedzialności demoralizuje małoletniego pokrzywdzonego, ucząc go, że sprawiedliwości nie ma, a aparat państwa robi wszystko, żeby za wszelką cenę uchronić przed odpowiedzialnością nieletniego sprawcę. To nie uczy żadnego z nich ani szacunku dla państwa ani dla prawa. Co więcej, małoletni pokrzywdzony zostaje niejako pokrzywdzony po raz wtóry, natomiast nieletniego sprawcę utwierdza się w przekonaniu, że sprawiedliwa odpłata za zachowania społecznie nieakceptowalne nie zawsze przychodzi, a jeżeli już to niekoniecznie musi być dolegliwa. Tymczasem małoletniego

pokrzywdzonego nie obchodzą właściwości i warunki osobiste nieletniego, gdyż chce mieć możliwość obrony swoich praw i uzyskania wyroku, który uczyni zadość jego poczuciu sprawiedliwości. Ma to istotne znaczenie, tym bardziej, że największa liczba czynów zabronionych popełniana jest przez osoby pomiędzy 15-16 rokiem życia, czyli takie, które mają już rozeznanie co do znaczenia swego zachowania.

Dobro nieletniego sprawcy czynu karalnego nie może w każdym przypadku usprawiedliwiać ograniczenia praw małoletniego pokrzywdzonego, który nie może być traktowany gorzej niż sprawca naruszenia jego dobra, ponieważ godzi to w zasadę równości wobec prawa i podważa funkcję wychowawczą postępowania z udziałem nieletniego sprawcy. Wobec tego koniecznym jest przyznanie małoletniemu pokrzywdzonemu statusu strony, który uczyni z niego równoprawnego uczestnika postępowania sądowego, aktywnie wpływającego na przebieg postępowania celem efektywnej obrony swego interesu. Nie są to postulaty nowe, były już zgłaszane w doktrynie, ale są stale aktualne, może dzisiaj więcej niż w poprzednio obowiązującym stanie prawnym ze względu na podkreślanie upodmiotowienia dziecka – każdego dziecka, tak nieletniego sprawcy, jak i małoletniego pokrzywdzonego. Należy więc zmienić sposób patrzenia na małoletniego pokrzywdzonego, doprowadzając do sytuacji, by to nieletni sprawca – chcąc skorzystać z preferencyjnych regulacji ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich – zabiegał by skompensować wyrządzone krzywdy. Skorzystanie z tych preferencji musi wiązać się z pewnym wysiłkiem nieletniego sprawcy, zmierzającym do uświadomienia sobie znaczenia popełnionego czynu, wyrządzonej drugiemu krzywdy oraz przejawiania woli jej naprawienia. Ochrona przed odpowiedzialnością karną i łagodne potraktowanie nieletniego sprawcy nie może być formą nagrody za jego naganne zachowania. Takie traktowanie nieletnich sprawców niczego ich nie nauczy i nie doprowadzi do korekty ich zachowań. Co więcej, będzie działaniem nie na rzecz dobra a przeciwko dobru nieletniego sprawcy, nie przynosząc żadnych pozytywnych efektów w postaci doprowadzenia do zmiany jego zachowania w przyszłości. Prawodawca, a zwłaszcza realizujący określone przez niego normy zachowania sędziowie, powinni zatem mieć na względzie nie tylko dobro nieletniego sprawcy, ale także małoletniego pokrzywdzonego. Małoletni pokrzywdzony oczekuje bowiem, że jego interes prawny zostanie dostrzeżony i uwzględniony na równi z interesem nieletniego sprawcy.

Bibliografia

Akty prawne

1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. z 1997 r. nr 78, poz. 483 z późn. zm.
2. Ustawa z 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego, t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1568 z późn. zm.
3. Ustawa z 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich, t.j. Dz. U. z 2018 r. poz. 969 z późn. zm.
4. Ustawa z 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny, t.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 383
5. Ustawa z 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego, t.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 46 z późn. zm.
6. Ustawa z 30 sierpnia 2013 r. o zmianie ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. z 2013 r., poz. 1165
7. Ustawa z 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich, t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 978 z późn. zm.

Orzecznictwo

1. Wyrok SN z dnia 18 września 1984 r., III KR 237/84, LEX nr 17574
2. Wyrok TK z dnia 29 czerwca 2016 r., SK 24/15, LEX nr 2063513

Literatura

1. Czarnecki P., *Nieletni sprawca a małoletni pokrzywdzony – analiza statusu dziecka w postępowaniu przewidzianym ustawie z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka” 2024, vol. 23, nr 3
2. Górecki P., Komentarz do art. 41, [w:] V. Konarska-Wrzonek (red.), *Wspieranie i resocjalizacja nieletnich. Komentarz*, Warszawa 2023
3. Konarska-Wrzonek V., Komentarz do art. 3, [w:] V. Konarska-Wrzonek (red.), *Wspieranie i resocjalizacja nieletnich. Komentarz*, Warszawa 2023
4. Konarska-Wrzonek V., *Prawny system postępowania z nieletnimi w Polsce*, Warszawa 2013
5. Krukowski A., *Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich. Komentarz*, Warszawa 1984
6. Kułacz M., *Z problematyki kontradiktoryjności postępowania wyjaśniającego w sprawach nieletnich*, „Prokuratura i Prawo” 2005, nr 1